

Kriteriji kvalitete za OOR-škole

Obrazovanje za
održivi razvoj
u školama –
smjernice za razvoj
kriterija kvalitete

Socrates
Comenius

SEED

SCHOOL DEVELOPMENT
THROUGH ENVIRONMENTAL
EDUCATION

Kriteriji kvalitete za OOR-škole

Obrazovanje za
održivi razvoj
u školama –
smjernice za razvoj
kriterija kvalitete

Dokument je izrađen u okviru rada mreža SEED i ENSI

radi rasprave na međunarodnoj razini

Autori: Søren Breiting, Michela Mayer i Finn Mogensen

Impresum:

»Kriteriji kvalitete za OOR-škole«
Obrazovanje za održivi razvoj u školama –
Smjernice za razvoj kriterija kvalitete

Svibanj 2005.
ISBN 3-85031-057-4

Autori:
Breiting, Søren; Mayer, Michaela; Mogensen, Finn

Izdavač:
Austrijsko Savezno ministarstvo obrazovanja, znanosti i kulture
Ref. V/11c, Obrazovanje za okoliš
Minoritenplatz 5, 1014 Beč, Austrija

E-mail: guenther.pfaffenwimmer@bmbwk.gv.at, johannes.tschapka@bmbwk.gv.at

Financirano sredstvima Europske komisije u okviru mreže »School Development through Environmental Education« (SEED) u sklopu EU-ova programa COMENIUS 3
Broj projekta: 100530-Cp1-2002-1-AT-COMENIUS-C3

U suradnji s međunarodnom mrežom »Environment and School Initiatives/ENSI«,
www.ensi.org

Fotografije: Johannes Tschapka / Austrija
Oblikovanje: reiterergrafik / Austrija
Tisak: umnožavanje u vlastitom aranžmanu

Autorska prava nisu pridržana pod uvjetom da se pravilno navede izvor.

Sadržaj:

Predgovor	5
Razvoj kriterija kvalitete kao dio rada OOR-a	7
Mreža SEED	8
Uvod	9
Kriteriji kvalitete vezani uz proces poučavanja i učenja	15
Kriteriji kvalitete vezani uz politiku i organizaciju škole	34
Kriteriji kvalitete vezani uz vanjske odnose škole	42
Zahvala	46
Preporučena literatura	47

**Kriteriji kvalitete mogu se preuzeti na internetskoj stranici
www.seed-eu.net**

Kriteriji kvalitete za OOR-škole dostupni su i na sljedećim jezicima:

Katalonski:

Criteris de qualitat per a Escoles Sostenibles – Orientacions per a la millora de la qualitat en l'Educació per al Desenvolupament Sostenible

Danski:

Kvalitetskriterier for ESD-skoler – En guide til at fremme kvaliteten af uddannelse for bæredygtig udvikling

Engleski:

Quality Criteria for ESD-Schools – Guidelines to enhance the quality of Education for Sustainable Development

Francuski:

Critères de qualité pour les établissements scolaires éco-responsables (ESD) – Guide pour l'amélioration de la qualité de l'éducation à l'environnement pour un développement durable

Mađarski:

A Fenntartható Fejlődés iskoláinak minőségi kritériumai – Útmutató a Fenntartható Fejlődést szolgáló Pedagógia minőségének javítására.

Njemački:

Qualitätskriterien für BNE-Schulen. Bildung für Nachhaltige Entwicklung in Schulen – Leitfaden zur Entwicklung von Qualitätskriterien

Španjolski:

Criterios de Calidad en la Educación para el desarrollo sostenible escolar – Orientaciones para favorecer la calidad de la Educación para el desarrollo sostenible

Talijanski:

Criteri di qualità per 'Scuole per lo Sviluppo Sostenibile' – Linee guida per il miglioramento continuo della qualità nell'Educazione allo Sviluppo Sostenibile

Predgovor

Ova je publikacija namijenjena školama i odgovornim osobama u obrazovanju koje se zauzimaju za obrazovanje za održivi razvoj (OOR). Ona predlaže necjelovit popis »kriterija kvalitete« koji odgovornim osobama u obrazovnom sustavu, nastavnicima, ravnateljima, roditeljima i učenicima može poslužiti kao polazna točka za razmišljanje, raspravu i daljnji razvoj u pogledu na budući rad u području OOR-a.

Predložili smo sintagmu »OOR-škole« kao nov pojam koji se razlikuje od uobičajenog pojma »eko-škola« ili »ekološki orijentirana škola«. Korištenjem toga novog pojma želimo naglasiti da postoje novi izazovi za škole koje se žele zauzeti za razvoj usmjeren prema OOR-u. U OOR-u nije samo riječ o sadašnjoj i budućoj ovisnosti ljudi o kvaliteti okoliša i dostupnosti prirodnih resursa, već su u OOR-u također sadržani oblici participacije, samodjelotvornosti, ravnopravnosti i socijalne pravde koji tvore bitne aspekte pripreme učenika za sudjelovanje u održivom razvoju.

No valja reći da su iskustva stečena i postignuća ostvarena u eko-školama i obrazovanju za okoliš općenito vrlo relevantna za ovaj zahtjevniji pothvat. To vrijedi i za iskustva stečena u brojnim nadređenim pedagoškim poljima, kao što su primjerice obrazovanje za mir, zdravstveno obrazovanje, građansko obrazovanje i globalno učenje. Osim toga postoje mnogi primjeri koji pokazuju da se škole bave obrazovanjem za održivi razvoj, ali to tako ne nazivaju.

U ovoj publikaciji pod OOR-školama podrazumijevamo one škole koje su odlučile da obrazovanje za održivi razvoj bude središnji dio njihova obrazovnog zadatka i plana. Te škole smatraju održivi razvoj glavnim načelom koje valja poštovati kako u planiranju školske svakodnevice, tako i u dugoročnim promjenama i razvoju same škole. U svijetu ima sve više takvih škola, pod različitim nazivima, čija kvaliteta raste iz dana u dan. Te su škole dionici načelnih promjena u pogledu na ciljeve i ulogu obrazovnih institucija. Njihov je cilj da učenicima omoguće okvir u kojemu će razvijati aktivan građanski angažman i sudjelovanje u društvu te na taj način shvatiti složenost socijalnih, gospodarskih, političkih i ekoloških dimenzija održivog razvoja.

Ovaj prijedlog kriterija kvalitete jedan je od rezultata rada Europske mreže »Razvoj škola kroz obrazovanje za okoliš – SEED« (»School Development through Environmental Education – SEED«) u okviru programa COMENIUS 3. Rad SEED-a kao decentralizirane mreže nacionalnih obrazovnih i istraživačkih institucija konkretan je primjer za aktivnosti u okviru ENSI-ja (»Environment and School Initiatives«). ENSI je UNESCO-ov partner UN-ova Desetljeća za

održivi razvoj 2005-2014. (Decade for Sustainable Development, DESD), kojemu je cilj da sve zemlje uključi u konkretne strategije OOR-a, u njihov razvoj i njihovo kritičko preispitivanje.

U ovaj su rad uključeni tekstovi objavljeni na temu OOR-a u svijetu, a on se oslanja na iskustva iz školskog razvoja te druga teorijska i praktična iskustva koja su nastala u okviru mreža ENSI i SEED. Rad je nadahnut analizom istraživačkih izvješća o »razvoju eko-škola« koja su napisali istraživači i/ili nacionalni predstavnici iz 13 zemalja (v. popis u dodatku). Analiza izvješća pojedinih zemalja bit će objavljena u zasebnoj publikaciji. Troje autora zahvaljuje se na materijalima koji su im stavljeni na raspolaganje u nacionalnim izvješćima.

Prvi nacrt ove publikacije dostavljen je radi savjetovanja nizu značajnih obrazovnih stručnjaka s područja razvoja eko-škola, OOR-a i opće pedagogije (v. popis pod naslovom »Zahvale« u dodatku). Na temelju njihovih komentara i prijedloga za poboljšanje napisana je ova verzija. Najiskrenije se zahvaljujemo za priloge naših kolegica i kolega, koji su znatno pridonijeli poboljšanju ovoga rada, premda nismo mogli uzeti u obzir sve njihove prijedloge. Istodobno preuzimamo punu odgovornost za ovu konačnu verziju.

Kako bismo svima omogućili pristup materijalima koji su ovdje predstavljani, izvorni je engleski rukopis preveden na nekoliko jezika.

Zahvaljujemo prevoditeljima za svaku jezičnu verziju. Osim za prijevod, Nicoli Bedlington iz tajništva ENSI-ja dodatno zahvaljujemo za korekturu teksta.

Izričito pozivamo na to da se ovaj tekst prevede na daljnje jezike. Autorska prava za takve verzije nisu pridržana pod uvjetom da se pravilno navede izvor.

Søren Breiting, Michela Mayer i Finn Mogensen

Razvoj kriterija kvalitete kao dio rada u okviru mreže ENSI

Günther Pfaffenwimmer, predsjednik ENSI-ja

ENSI je od lipnja 1995. aktivno uključen u raspravu o eko-školama i u razvoj, kao i u izradu kriterija kvalitete – u skladu s njegovim političkim usmjerenjem i programom rada.

U oboma su područjima ENSI i njegovi nacionalni akteri bili uključeni u raznolik i opsežan razvojni proces u svim zemljama članicama i partnerima.

Godine 2002, kada je razrađen prijedlog za projekt mreže »Razvoj škola kroz obrazovanje za okoliš – SEED« (»School Development through Environmental Education« – SEED) u okviru programa COMENIUS 3 Europske unije, ENSI je odlučio pridonijeti toj inicijativi, te je u suradnji s mrežom SEED pokrenuo istraživački projekt koji se sastojao od dviju faza.

U prvoj fazi istraživanja izdvojeni su implicitni i eksplicitni kriteriji nadahnuti vrednotama eko-škole. Eko-školama koje su se upustile u uključivanje načela i aktivnosti održivosti u cjelokupno školsko planiranje pružene su – uz pomoć razrađenih kriterija – objašnjenja, podrška i priznanje. Navedena faza obuhvaćala je također otkrivanje i dokumentiranje inovativnih studija slučajeva s tog područja. Prikupljene i ocijenjene informacije iz te faze projekta objedinjene su u publikaciji SEED-a/ENSI-ja pod nazivom »A Comparative Study on Eco-school Development Process« (Komparativna studija o procesu razvoja eko-škola, Mogensen & Mayer, 2005).

Potaknuta tom komparativnom studijom, druga je faza istraživanja sadržavala prijedlog ovdje iznesenih kriterija kvalitete za OOR-škole. Uvjereni smo da će rezultati te studije poduprijeti sudionike na međunarodnom planu u razvijanju kriterija kvalitete na području obrazovanja za održivi razvoj.

Mreža SEED

Johannes Tschapka, koordinator SEED-a

Europska mreža »Razvoj škola kroz obrazovanje za okoliš – SEED« (»School Development through Environmental Education – SEED«) u sklopu programa Comenius 3 sastoji se od skupine odgovornih osoba i ustanova na području obrazovanja koji žele promicati obrazovanje za okoliš kao vodeću snagu u razvoju škola.

U 14 europskih zemalja partnera i šest zemalja članica SEED-a obrazovanje za okoliš potiče inovativnu kulturu učenja i poučavanja te obrazovanje za održivi razvoj. SEED poziva škole, ustanove za izobrazbu učitelja i odgovorne osobe s područja obrazovanja na suradnju, razmjenu iskustava i razvijanje znanja o radu u smjeru održivog razvoja.

Ciljevi

Stvaranjem mreža u sklopu programa COMENIUS 3, SEED može poticati suradnju između njihovih sudionika kroz rad na postojećim, završenim i planiranim COMENIUS-ovim projektima. Umreženi sudionici imaju koristi od takvih razvoja u pogledu na obrazovanje za okoliš. SEED također omogućuje blizak dijalog i bolje razumijevanje između politički odgovornih osoba i onih koji rade na operativnoj razini u različitim obrazovnim sustavima. Ciljna skupina zapravo su učenici, koji imaju koristi od inovativnih nastavnih metoda i moderne metodike učenja i poučavanja.

Kriteriji kvalitete

SEED pruža sustavan skup kriterija koji pomažu ne samo pokretu eko-škola u njegovim zemljama partnerima i članicama, nego također angažmanu svake škole na području OOR-a. Ti se kriteriji ne shvaćaju kao konačan odgovor, nego kao poticaj školama da stvore vlastitu viziju i razviju vlastite planove. SEED shvaća obrazovanje za okoliš i obrazovanje za održivi razvoj kao proces učenja i poučavanja kojemu je cilj da potakne demokratsko uključivanje učenika kao aktivnih građana u procese socijalnih i ekoloških promjena. Kritička provjera tih procesa promjene u sklopu razvoja neke OOR-škole potkrijepit će ciljeve istraživanja.

Uvod

Cilj ove publikacije

Necjelovit popis kriterija kvalitete koji slijedi pokušaj je da se stvori polazna točka za škole koje se žele usredotočiti na OOR. Škole se pozivaju da te kriterije iskoriste kao instrument za vlastiti razvoj. Prvi korak prema razvoju škole koji bi bio inspiriran načelima OOR-a jest da se postigne dogovor o tome što škola želi postići i koja joj sredstva mogu poslužiti za implicitno i eksplicitno vrednovanje postignutih ciljeva.

Prema našem mišljenju, izloženi skup kriterija kvalitete je instrument koji sažima filozofiju OOR-a; nju bi svi članovi škole trebali zajednički izgraditi i prihvatiti. Ona se pak ne smije shvatiti kao instrument za »kontrolu kvalitete«, nego kao mogućnost za »poboljšanje kvalitete«, s tim da bi trebala postojati otvorenost za stalnu raspravu u smislu sudjelovanja. Shvaćeni na taj način, ovi bi kriteriji kvalitete trebali ponuditi orijentaciju i poticaj, ali se ne smiju pobrkati s »pokazateljima uspjeha« ili nečim tome sličnim. Neki skup kriterija zapravo se može shvatiti kao »prijevod« skupa zajedničkih vrednota: kriteriji su formulirani pomoću pojmova izrazitije povezanih s praksom i bližih praksi, ali nisu tako normativni i ograničavajući kao što su to »pokazatelji uspjeha«.

U tom se smislu predloženim popisom kriterija namjerava olakšati raspravu unutar škole i među svim sudionicima u kojoj bi se razjasnili glavni ciljevi i promjene u razvoju škole prema OOR-u kako bi ona mogla razviti svoj vlastiti popis kriterija kvalitete, prilagođen svojoj specifičnoj situaciji i promjenama koje kani ostvariti.

Zajednički prihvaćena koncepcija na temelju tih kriterija inspirirana je zajedničkom međunarodnom vizijom OOR-a, prema kojoj postignuća koja se smatraju doista važnima imaju više veze s procesima poučavanja i učenja, sa školskim ozračjem i školskom organizacijom negoli s praktičnim aktivnostima i vidljivim rezultatima u školi ili zajednici. Premda mnogi sudionici pokazuju interes da OOR koriste kao sredstvo za kratkoročne promjene u smjeru održivog života, mi se zalažemo za to da se u okviru OOR-a uglavnom bavimo razvojem novih putova i metoda kako bismo razradili zajedničke vizije budućnosti, istražili naš planet i sudjelovali u rješavanju društvenih problema i pitanja. U skladu s tim želja nam je da ovi materijali potaknu koncentriran razvoj škola uz sudjelovanje svih relevantnih partnera kako bi se postigla promjena koja će poboljšati sposobnost škole da omogući prikladno učenje za učenike, u skladu s budućim izazovima u svijetu koji se stalno mijenja.

Ovaj se rad temelji na analizi opsežnih nacionalnih izvješća o razvoju eko-škola (»Eco-schools«) u sljedećim zemljama:

Australija, Belgija – Flamanska zajednica, Danska, Njemačka, Finska, Grčka, Italija, Koreja, Norveška, Austrija, Španjolska – Katalonija, Švedska i Mađarska (vidi: Mogensen i Mayer, 2005). Autori ove publikacije povezali su informacije iz navedenih nacionalnih izvješća s vlastitim iskustvom iz različitih zemalja te s iskustvima i idejama iz međunarodnih publikacija.

Nacionalna izvješća različito tumače pojam »eko-škole« (»Eco-School«). To zapravo ima veze s različitim koncepcijama obrazovanja za okoliš, kao i s predodžbom o tome koliko obrazovanje za okoliš i obrazovanje za održivi razvoj može pridonijeti razvoju škole u cijelosti. Glavni je cilj ove studije bio da se prikupe informacije o eksplicitnim i implicitnim »kriterijima« koji se primjenjuju u pojedinim zemljama kako bi se definirale i vrednoval eko-škole i obrazovanje za okoliš u školi, kao i to da se evidentiraju primijenjeni implicitni »scenariji« obrazovanja za okoliš i OOR – a sve to iz perspektive nacionalnih »izvjestitelja«.

Autorima je bio cilj da dalje razviju pojam »OOR-škole«, i to za škole koje žele prihvatiti izazov OOR-a u svoj njegovoj kompleksnosti i koje taj rad žele iskoristiti za svoj opći razvoj. Smatramo da je trajna refleksija i razmjena informacija, iskustava i ideja između učenika i nastavnika žila kucavica dinamične škole.

Škola koja se zalaže za OOR obvezuje se na učenje za budućnost. Takva škola poziva učenike i nastavnike da razviju »kulturu kompleksnosti«, time što ih potiče na kritičko razmišljanje u otkrivanju i izazovima, pridonosi pojašnjava-nju vrijednosti, uzima u obzir vrijednost aktivnog djelovanja i demokratskog sudjelovanja za učenje te što sve predmete i njihov pedagoški sadržaj obrađuje s obzirom na OOR. To mogu biti središnji elementi koji će pomoći u razvoju učeničke sposobnosti djelovanja. U takvoj školi neće dominantnu ulogu imati tradicionalne hijerarhijske strukture, nego dinamične mreže i potreba za suradnjom na lokalnoj i globalnoj razini. Percipira li se dakle škola kao »kompleksan sustav« i kao »organizacija koja uči«, onda će ona potaknuti i nov način razmišljanja: škola će se promatrati kroz školsko ozračje i interne odnose. Naravno, takve su škole svjesne važnosti »praktičnog rada« i pedagoške vrijednosti ostvarenja vidljivih, fizičkih promjena i rezultata u školi i mjesnoj zajednici. Te se promjene i ti vidljivi rezultati međutim smatraju »oruđima učenja« za dublje obrazovne i kulturne promjene, a nipošto ciljevima po sebi.

U kvalitetnoj je školi kompetentnost svakako više od zbroja sposobnosti njenih pojedinih članova. Razina kompetentnosti ovisi o tome koliko se kvali-

tetno škola služi iskustvima, kritičkim refleksijama, inovacijama i suradnjom. Kao pojedinci pohranjujemo svoje iskustvo u pamćenju za kasniju uporabu. Ali gdje se pohranjuje iskustvo škole kada ona djeluje kao organizacija? Svakako bi bilo uputno shvatiti školsku kulturu kao izraz kolektivnog »pamćenja«. To znači da nova iskustva, kritičke refleksije, inovacije itd. valja integrirati u kulturu škole te da treba mijenjati način na koji pojedinci interagiraju, raspravljaju i djeluju. Zadatak je ravnatelja da omogućiti takve procese, ali cilj, proces i organizacija trebali bi biti izgrađeni na temeljima zajedničkog razumijevanja. Teorija i praksa »škole kao organizacije koja uči« mogu biti od pomoći za opći razvoj škole, i to ne samo na području OOR-a.

Ova publikacija želi ohrabriti za uklapanje OOR-a u svakodnevni život škole. Angažiranje za OOR ne smatra se dodatnim teretom za nastavnike i ravnatelje, nego dobrom prilikom za poboljšanje postojećeg načina učenja i poučavanja te za uvođenje inovacija koje su korisne za cijelu školu.

Na koji su način strukturirani kriteriji kvalitete i kako se mogu primijeniti?

1. Kriteriji kvalitete vezani uz procese učenja i poučavanja

2. Kriteriji kvalitete vezani uz politiku škole i organizaciju rada

3. Kriteriji kvalitete vezani uz odnos škole s vanjskim čimbenicima

Svaka je skupina kriterija podijeljena na više područja. Svako od njih pridružen je kratak opis područja (argumentacija) i prikaz niza kriterija. Kriteriji i područja djelomice se preklapaju. Tu vrstu preklapanja i uzajamnih odnosa ne treba međutim shvatiti kao ograničavanje u formulaciji, nego kao upućivanje na brojne mehanizme koji imaju svoju ulogu u kompleksnoj organizaciji kakva je škola. U svako područje uvodimo primjerom iz školske prakse koji treba pružiti predodžbu o tome što ti kriteriji u zbilji znače. Primjeri su kratki opisi slučajeva nadahnuti stvarnom praksom u školama čija su iskustva prikupljena u međunarodnom okviru.

Budući da oni ovdje služe samo kao kratki, poticajni primjeri, predstavili smo tek neke njihove aspekte. U cjelovitim studijama slučajeva opisane su također zapreke i problemi.

Autori su u argumentaciji i u primjerima pokušali uzeti u obzir različite nacionalne i transnacionalne vidike. U tom su pogledu primili pozitivne poticaje iz međunarodnih publikacija na temu obrazovanja za okoliš i obrazovanja za održivi razvoj.

Prikaz u tablici niže nudi pregled skupina i područja kriterija kvalitete te može školama biti od pomoći prilikom formuliranja vlastitih kriterija kvalitete.

Kriteriji kvalitete vezani uz procese poučavanja i učenja	Kriteriji kvalitete vezani uz politiku škole i organizaciju rada	Kriteriji kvalitete vezani uz odnos škole s vanjskim čimbenicima
1. Pristup poučavanju/ učenju 2. Vidljivi rezultati u školi i lokalnoj zajednici 3. Pogled u budućnost 4. »Kultura kompleksnosti« 5. Kriitičko mišljenje i jezik mogućnosti 6. Razjašnjavanje vrijednosti 7. Učenje kroz aktivnosti 8. Uključenost i sudjelovanje 9. Nastavni sadržaji (okvir predmeta)	10. Školska politika i planiranje 11. Školsko ozračje 12. Upravljanje školom 13. Procjene OOR-inicijativa na razini škole	14. Suradnja s lokalnom zajednicom 15. Umrežavanje i partnerstvo

Kriterije kvalitete u tim područjima ne bi trebalo preuzimati bez ozbiljne rasprave koju će povesti i odluke koju će donijeti važni članovi škole. Očekujemo da će nakon takve rasprave mnogo toga biti odbačeno, prerađeno i reformulirano. Stoga svako područje kriterija završavamo točkama koje označuju nastavak. One dakle simboliziraju mjesto za nove, prerađene kriterije.

Taj bi se proces trebao odvijati interaktivno: OOR znači uključiti cijelu školu u postupak analognog istraživanja i prihvatiti da je razvoj škole ne samo kompleksan nego djelomice i nepredvidljiv proces. Potrebne su mu strukture koje redovito ocjenjuju i obrađuju predložene kriterije kvalitete i konkretne akcijske planove.

Čitatelji će uočiti da većina predloženih kriterija nije relevantna samo za OOR, nego i za mnoga druga područja koja se tiču razvoja škole i modernizacije mogućnosti poučavanja i učenja. Po našem je mišljenju upravo popis kriterija kvalitete prilagođen prilikama na terenu ono što će potaknuti razvoj obrazovanja za održivi razvoj u nekoj školi i koji će tu školu pretvoriti u pravu OOR-školu. Takav razvoj škole zahtijeva aktivno sudjelovanje i može postati arena u kojoj će učenici i nastavnici primjenjivati svoje kompetencije za stvaranje održivog razvoja u društvu. Put prema održivom razvoju nije unaprijed zadan.

Putovanje je cilj kojemu težimo.

1. Pristup poučavanju i učenju

Primjer

Učenici 8. razreda proučavali su uporabu pesticida na konkretnim primjerima lokalne zemljoradnje. Posjetili su poljodjelca koji je na maloj, zakupljenoj površini uzgajao mladi luk. Godinu dana prije toga bio se s obitelji doselio iz dijela zemlje u kojemu se zbog prevelike sječe šuma smanjila količina oborina, te su mnoge obitelji zbog toga trpjele oskudicu.

Poljodjelac je odgovarao na pitanja što su ih učenici bili pripremili: o tome kako se služi pesticidima i kakve posljedice zbog toga trpi. Pokazalo se da je zbog njihove uporabe imao mnogih zdravstvenih tegoba, ali su mu oni s druge strane jamčili veći urod mladog luka. Istodobno je obrađivao veći broj gredica, tako da je uvijek raspolagao lukom u različitim fazama rasta. Jednom mjesečno prodavao je urod na regionalnoj tržnici kako bi postigao najbolju cijenu. Od svojih je prihoda mogao prehraniti obitelj, koja je živjela u zajedničkoj kolibi, i platiti zakupninu. Većinu novca slao je ostatku svoje obitelji, koji je još uvijek živio u starom kraju.

Izlazeći iz polja, učenici su prošli pokraj gredice s lukom koji nije izgledao tako svjež i zdrav kao ostali. Mnogi su listovi imali smeđe mrlje izazvane djelovanjem nametnika. Na iznenađenje učenika poljodjelac im je rekao da je to luk namijenjen njegovoj obitelji, pa ga zato nije htio tretirati pesticidima.

Učenici su ga sa zanimanjem pitali zašto taj netretirani luk ne prodaje na tržnici. Odgovorio je da taj luk ne može postići dobru cijenu jer ne izgleda tako dobro kao tretirani.

Vrativši se u školu, učenici su oštro iznosili vrlo negativne sudove o poljodjelcu jer su zaključili da primjenjuje dvostruku moralna mjerila samo da bi zaradio. Učitelj im je pomogao da seljakovu dilemu shvate kao njegov unutarnji sukob te im skrenuo pozornost na pojam »tržišnog mehanizma«. Budući da ih je uzrujalo ono što su vidjeli, učenici su odlučili dublje istražiti problem. Nakon rasprave (brainstorming) odlučili su pitati roditelje što o tome misle i provesti praktični eksperiment na maloj mjesnoj tržnici.

Kupili su nekoliko svežnjeva mladog luka privlačna izgleda i nekoliko svežnjeva mladog luka koji nije bio tretiran pesticidima, te ih odnijeli na tržnicu. Pripremili su velike natpise kojima su objasnili razliku, a sav luk prodavali po istoj cijeni. Na tržnici su napravili anketu o reakciji i mišljenju kupaca. Projekt

je završio izložbom i predstavljanjem u školi. Učenici su pritom iznijeli svoja zapažanja, naveli što ih je zabrinulo i postavili zajednici pitanje u kojem bi smjeru trebalo ići rješavanje tog problema.

Argumentacija

Održivi razvoj nije nešto nepromjenljivo – riječ je o nastojanju da svoj svakodnevni život i život zajednice razvijamo tako da taj razvoj donese korist većini ljudi danas i u budućnosti, a da istodobno naš negativni utjecaj na okoliš svede na minimum. Za to su potrebni aktivni, kreativni i kritični građani koji znaju rješavati probleme i sukobe u međusobnoj suradnji te su kadri spojiti teorijsko znanje s praktičnim inovacijama i idejama. Iz toga proizlazi da pristup u poučavanju i učenju mora u središte postaviti učenika i osigurati kontekst u kojemu on može razvijati vlastite ideje, vrijednosti i stavove. Učitelji moraju učenike smatrati aktivnim sudionicima u izgradnji vlastitog znanja. Budući da su pitanja vezana uz održivi razvoj često kontroverzna i komplicirana, važno je znati kako riješiti sukobe i kompleksne situacije (više o tome poslije). Usredotočenost na OOR može se iskoristiti kao prilika za poučavanje na području glavnih nastavnih predmeta, što često ima i praktične implikacije za svakodnevni život učenika i lokalne zajednice. Takav pristup istodobno može ojačati samopouzdanje učenika.

Pristup poučavanju i učenju – kriteriji kvalitete

- Učitelji slušaju i cijene interese, iskustva, ideje i očekivanja učenika, a u planiranju poučavanja »fleksibilni« su i otvoreni za promjene.
- Učitelji potiču iskustveno i suradničko učenje.
- Učitelji uzimaju u obzir vrijednost praktičnih aktivnosti, povezujući ih s učeničkim razvojem ideja (koncepta) i teorija.
- Učitelji olakšavaju učenicima sudjelovanje i osiguravaju im kontekst u kojem će razviti vlastite ideje, nazore i način učenja.
- Učitelji traže načine da uspjeh učenika vrednuju i procijene u skladu s gore navedenim kriterijima.
-

2. Vidljivi rezultati u školi i lokalnoj zajednici

Primjer

Učitelji jedne seoske škole bili su zabrinuti zbog šume u neposrednoj blizini. Ta je šuma godinama bila zapuštena i rijetki su mještani uopće zalazili onamo. Djeca su međutim bila fascinirana šumom te su je željela istraživati i koristiti za svoje aktivnosti.

Djeca su odlučila zatražiti od zajednice i roditelja da im pomognu očistiti šumu od otpada. U želji da to mjesto postane pristupačnije, djeca su s učiteljima načinila konkretan plan i raspored svega što treba učiniti. Nakon tri dana, koliko je trajala akcija čišćenja uz potporu lokalne zajednice, zapuštena je šuma postala dostupnija i privlačnija. Zasađene su dodatne autohtone biljke kako bi se obogatio biljni svijet, a duž »istraživačke staze« postavljeno je ukrasno kamenje. Cijela je zajednica nastavila pomagati u pripremi terena za sadnju drugih vrsta stabala.

Šuma se sada koristi u obrazovne svrhe. Ona je produžetak školskog dvorišta, ali i svojevrsan botanički vrt, koji se može proučavati cijele godine. Posebni školski programi bave se različitim aspektima šume u različita godišnja doba, a učitelji i djeca redovito se brinu o njoj. Mještani sada često dolaze u to područje radi sportskih aktivnosti, a vikendom i blagdanima to je mjesto za obiteljske šetnje.

Argumentacija

OOR zahtijeva praktične aktivnosti i donošenje odluka – poučavanje ne smije ostati na tome da se samo govori o budućnosti, nego treba i djelovati za budućnost. Osnovni cilj školskih aktivnosti ipak nisu vidljivi fizički/tehnički rezultati, nego učenje i sudjelovanje učenika.

Odgojno-obrazovni ciljevi i ciljevi održivog razvoja nemaju uvijek iste prioritete. S odgojno-obrazovnog stajališta nije toliko važno koji se problem rješava i/ili koji se vidljivi rezultat očekuje od neke aktivnosti. Mnogo je važnije proizlazi li usmjerenost na određeni problem iz zamisli i mišljenja učenika te vode li učitelji računa o razvoju složenog, kritičkog razmišljanja i razjašnjavanju vriednosti kada učenici istražuju i nastoje riješiti problem.

Gospodarenje vodom ili energijom, zbrinjavanje otpada ili preuređenje školskog dvorišta dobri su primjeri problema koji nužno zahtijevaju sudjelovanje,

zato što se učenicima ne nude gotova i jednostavna rješenja, nego ostaje prostora za nesigurnost. To podrazumijeva različita stajališta i demokratsko odlučivanje. Važno je i to da učitelji objasne učenicima odnose moći – društvene, institucionalne i ekonomske – kako učenici ne bi stvorili pogrešnu predodžbu da će konačna odluka biti prepuštena njima sâmima.

Osnovni je cilj da učenici razumiju kako stvari doista funkcioniraju da bi ih u budućnosti mogli mijenjati ako zatreba. Rezultat može biti više ili manje uspješan, ali ni u kojem slučaju ne bi trebao frustrirati učenike. No kad se rezultat postigne i kada se jedan mali san o promjeni ostvari zahvaljujući zajedničkom trudu razreda ili škole, tada je veoma važno cijeniti tu promjenu, također za učenike koji nisu u tome sudjelovali, te njegovati i čuvati plodove toga truda. Često je teže očuvati i nadograđivati postignute promjene nego ostvariti sâmu promjenu. To može poslužiti kao tema za razmišljanje učenicima i cijeloj školi.

Vidljivi rezultati u školi i lokalnoj zajednici – kriteriji kvalitete

- Fizičke/tehničke promjene u školi i lokalnoj zajednici koje su važne za OOR shvaćaju se kao mogućnost za poučavanje i učenje te se koriste za poticanje sudjelovanja i demokratskog odlučivanja.
- Postignute promjene i rezultati nastojanja njeguju se i održavaju u školi i lokalnoj zajednici
-

3. Pogled u budućnost

Primjer

Učiteljica je sa svojim 5. razredom željela konkretno obraditi međugeneracijske aspekte razvoja. Prvo je od učenika zatražila da zamisle koliko će tko imati unuka. Zatim su trebali izabrati jedno od unučadi i načiniti njegov ili njezin model – podijelila im je unaprijed izrezane komade kartona i raznobojan papir od kojega će skrojiti odjeću. Trebali su unučetu dati ime i zamisliti što bi mu mogla biti najdraža hrana i u čemu bi najviše uživalo. Ta je vježba trebala poslužiti kao most prema budućnosti i pomoć za uživanje učenika u život svoje potencijalne unučadi.

Učiteljica je na zid učionice postavila dugačku lentu vremena na kojoj je označila tekuću godinu, nekoliko desetljeća u prošlosti te nekoliko desetljeća u budućnosti. Nakon kraće rasprave s učiteljicom o značenju lente vremena, učenici su izračunali koliko će vremena proći dok njihovi unuci ne budu imali onoliko godina koliko su zamislili. Na kraju je svaki model postavljen uz odgovarajuću godinu.

Od tog je trenutka učiteljici bilo lako potaknuti učenike da razmišljaju o budućnosti u svjetlu konkretnih problema. Imajući u vidu »svoju unučad«, mogli su zamisliti različite aspekte šansi ili opasnosti što proizlaze iz današnje situacije, kao i moguće alternative. Često se moglo zaključiti da su želje današnjih generacija u sukobu s interesima njihovih unuka i da će potonji biti na gubitku ako se ti sukobi ne uzmu u obzir.

Argumentacija

Razvoj društva nije nešto o čemu mlađi učenici razmišljaju, pa im treba pomoći da se usredotoče na tu temu i razumiju procese društvenog razvoja. U nekim kulturama učenici se uglavnom koncentriraju na vlastiti razvoj i razvoj svojih vršnjaka, a društvo i okoliš doživljavaju kao nešto statično. U nekim drugim kulturama nesigurnost i nestabilnost toliko su izražene da učenici smatraju kako nema smisla razmišljati o budućnosti.

»Budućnost počinje svake sekunde« i »sve ono što svi mi činimo utječe na našu budućnost« – to su polazišta za razmatranje pitanja o budućnosti i razvoju. Važno je također pogledati u prošlost te otkriti što je oblikovalo promjene s kojima smo već upoznati i uvjete u kojima sada živimo.

Kada gledamo u budućnost, ne smijemo »razvoj« shvaćati kao samo jedan predodređeni smjer, nego treba naglasiti da postoji mnoštvo mogućnosti, alternativnih rješenja i pravaca razvoja. Bez razumijevanja različitih mogućih budućnosti ne ostaje prostora za demokraciju. Demokracija se temelji na ideji da zajedno oblikujemo budućnost kakvu želimo. Sve odluke i promjene imaju kratkoročne i dugoročne posljedice za budućnost. Pokušaj da se one predvide i razmišljanje o tome koje su od njih najpoželjnije pomaže učenicima da aktivno sudjeluju u oblikovanju budućnosti društva i uvjeta svojega svakodnevnog života. Prihvaćanje činjenice da se rizik i nesigurnost ne mogu izbjeći dio je tog razumijevanja i sazrijevanja, jednako kao i sposobnost učenja iz prošlosti i učinjenih pogrešaka.

Pogled u budućnost – kriteriji kvalitete

- Na temelju vizija i mogućih scenarija učenici istražuju alternativne načine razvoja, predviđaju promjene u budućnosti i određuju kriterije izbora.
- Učenici uspoređuju kratkoročne i dugoročne posljedice donesenih odluka i alternativnih rješenja.
- Učenici traže vezu između prošlosti, sadašnjosti i budućnosti da bi dublje razumjeli problem i njegov razvoj kroz vrijeme.
- Učenici upoznaju planiranje kao način smanjivanja budućeg rizika i uče prihvaćati nesigurnost.
-

4. »Kultura kompleksnosti«

Primjer

Izazov kompleksnosti bio je glavni izazov u cjelokupnom životu jedne male osnovne škole. Ne samo školski plan nego i cijela organizacija škole pokušavala je odgovoriti na kompleksnost zbilje. Budući da su posrijedi bili učenicima osnovne škole, učitelji su se najprije zapitali »Što kompleksnost znači za nas?« i »Što kompleksnost znači za našu malu djecu?«

Učitelji su kao zajedničku strategiju u nastavnom programu za sve predmete i razrede odabrali istraživanje povezanosti i međusobnih odnosa. Iz toga je proizašao poseban interes za astronomiju i promatranje neba. Opažajući kretanje sunca i zvijezda, učenici su učili o vremenu i prostoru, a zatim su se zapitali koje je njihovo mjesto na planetu. Naučili su čekati i čekanje povezati s ugodnim osjećajem koji donosi otkriće. Učitelji su smatrali da se od djece ne može tražiti da paze na kakvo stablo ili vode računa o kvaliteti vode ako nisu imala vremena da se igraju u prirodi i dožive je svim osjetilima. Stoga se izvanučionička nastava održavala po svakom vremenu, a učenici su se pripremali za svaki odlazak u prirodu. Nastojali su se pripremiti ne samo za zadatke nego i za »nepredviđene okolnosti«, pitajući se: »Što ću učiniti ako...?« Poslije su promišljali i izvještavali o doživljenim osjećajima i opažanjima, o tome je li im se dogodilo nešto nepredviđeno i kako su se s tim nosili.

Empatiju s prirodom učenici su dodatno razvijali kroz mitove i priče, a učitelji su ih poticali da smisle vlastiti mit. Od učenika se također očekivalo da održavaju školski vrt, dodatno jačajući svijest o »prirodnim vezama« koje su otkrili – da počnu voditi računa o »malim stvarima u neposrednom okolišu kako bi naučili voditi računa o krupnim i dalekim stvarima«.

Argumentacija

Kompleksnost postaje jedna od ključnih riječi u OOR-u, ali tek treba istražiti njezino značenje i izazove koje postavlja obrazovanju. Ideja koja proizlazi iz tog pojma odnosi se na kompleksnost svijeta u cjelini, na kompleksnost problema okoliša i razvoja, kao i na potrebu »kompleksnog razmišljanja«, koje proturječi redukcionizmu »strogo tehničkog rezoniranja«.

Ekološka kriza danas je prepoznata kao posljedica toga što je razmišljanje o našem kompleksnom prirodnom i društvenom svijetu usmjereno na »jednostavno rješavanje problema« i »razumijevanje stvari pomoću njihove raščlam-

be«. Obrazovanje ima glavnu ulogu u stvaranju kulture kompleksnosti. Postoje tri različita aspekta koja razmatraju istraživači obrazovanja i praktičari u školama, a mogu se primijeniti na sve discipline i školske aktivnosti kako bi se izgradio sustav obrazovanja orijentiran na kompleksnost:

a) Obraćanje pozornosti na međusobnu prostornu i vremensku povezanost svih živih bića, prirodnih, društvenih i ekonomskih događaja te ponašanja na individualnoj i globalnoj razini kako bi se izgradio »sustavan pogled« na stvarnost i potaknula sposobnost shvaćanja veza između lokalnih postupaka i globalnih posljedica.

b) Važnost kako raznovrsnosti, tako i ograničenja kao povoljnih izgleda za budućnost. Ograničenja se razlikuju od znanstvenih ili tehnoloških zakona te dopuštaju »nepredvidljiv« razvoj i kreativnost. Učenje je po sebi primjer takvih polukaotičnih, nepredvidljivih procesa u kojima individualna različitost i ograničenja što proizlaze iz okruženja omogućuju konstruiranje osobnih značenja i rješenja.

c) Svijest o ograničenosti (resursa, vremena potrebnog za biološke cikluse, potencijala ljudskog uma...), o nepredvidljivosti složenih prirodnih i društvenih sustava i o riziku povezanom sa svakom aktivnošću ili neaktivnošću.

Spoznaja u takvom kontekstu nije samo racionalna nego i emocionalna. Temelji se na vrijednostima te podrazumijeva empatiju, poštivanje raznolikosti (biološke, društvene, kulturne...) i svijest o granicama samog znanja. Mudrost i oprez prilikom planiranja aktivnosti proizlaze iz toga »kompleksnog« stajališta: biti oprezan znači biti svjestan granica vlastitog znanja, a ako se posumnja da će neka odluka imati ozbiljne posljedice, onda treba očekivati najgore i uzeti to u obzir kada se procjenjuju pozitivne i negativne strane alternativnih rješenja.

»Kultura kompleksnosti« – kriteriji kvalitete

- Učenici nastoje shvatiti problem razmatrajući različita stajališta i interese prije nego što pokušaju naći rješenje.
- Poučavanje u svim predmetima stavlja naglasak na međuodnose, višestruke utjecaje i interakciju.
- Učenicima se pruža prilika da upoznaju i nauče cijeniti raznolikost (biološku, društvenu i kulturnu), a oni to shvaćaju kao »šansu« za širenje spektra mogućnosti za promjenu.
- Učenici se potiču da osluškiju emocije i koriste ih za dublje razumijevanje problema i situacija.
- Učenici i učitelji prihvaćaju nesigurnost kao dio svakodnevnog života i spremni su »očekivati neočekivano i suočiti se s njim«, dok su istodobno svjesni važnosti principa opreza.
-

5. Kritičko mišljenje i jezik mogućnosti

Primjer

Učenici 7. razreda radili su na projektu koji se bavio pitanjima i problemima vezanima uz uporabu pesticida. Kako bi učenici stekli uvid u taj složeni problem, učitelj ih je htio upozoriti na sukobljene interese povezane s tim pitanjem. Podijelio je razred u dvije grupe. Jedna je grupa trebala utvrditi i analizirati argumente u prilog uporabi pesticida, a druga je trebala zauzeti suprotnu stranu, tražeći protivne argumente i stavove.

Učenici su nadalje trebali potražiti relevantne podatke koji bi potkrijepili njihovo stajalište. Mogli su koristiti tiskani ili vizualni materijal (knjige, novine, internet itd.) i potražiti sugovornike u lokalnoj zajednici. Na kraju su trebali obraniti svoja stajališta na debati u razredu.

Da bi se pojačao dojam autentičnosti ovoga školskog zadatka, na debatu su pozvani sugovornici iz lokalne zajednice (poljodjelac koji se bavi tradicionalnim uzgojem, poljodjelac koji se bavi organskim uzgojem, poslovođa lokalnog supermarketa, predstavnik udruge potrošača i predsjednik lokalnog ekološkog društva). Nakon debate učenici su u grupama dodatno raspravljali, a potom su trebali zauzeti stav o tom pitanju.

U tom procesu od njih se nije tražilo samo da iznesu i argumentiraju stav o uporabi pesticida, nego i da navedu moguća alternativna rješenja – služeći se argumentima do kojih su došli tijekom svojih prethodnih aktivnosti.

Argumentacija

Učenici su svakodnevno izloženi velikoj količini informacija – informacija koje su složene, neodređene, često proturječne i politički obojene. To znači da znanje nije objektivni fenomen koji iz svake perspektive i u svakom trenutku izgleda jednako.

Da bi postali aktivni i odgovorni građani, učenici moraju biti sposobni da samostalno razmišljaju, ne uzimajući svaku informaciju i svaki argument zdravo za gotovo. Trebaju razmišljati dublje i dalje od pretpostavki na kojima se temelje različite tvrdnje, mnijenja i stajališta.

S druge strane, kombiniranjem kritičkog razmišljanja i jezika mogućnosti naglašava se da biti kritičan ne znači biti deterministički negativan i skeptičan

prema svemu i svačemu. Čovjek koji kritički razmišlja nije »nečovjek«, nego ljudsko biće koje nastoji spojiti kritički proces razmišljanja i propitivanja s empatičkim i optimističnim viđenjem potencijala, tražeći rješenja i pozitivna usmjerenja. Jezik mogućnosti naglašava da čovjek koji kritički razmišlja ne teži tome da utvrdi ograničenja, već kreativno i otvorenog uma traži odgovore i nadahnuće u rješenjima koja su se pokazala kao uspješna i plodnosna drugdje – u drugim kulturama, drugim razdobljima i drugim situacijama. Usredotočujući se ne samo na ono što bi moglo biti »pogrešno« nego i na ono što bi moglo biti »pravilno«, kritičko razmišljanje združeno s jezikom mogućnosti daje ljudima sposobnost da kao pojedinci ili kao kolektiv postanu pokretači promjena i razviju novu viziju budućnosti, što je itekako potrebno kada nam je cilj održivi razvoj.

Kritičko mišljenje i jezik mogućnosti – kriteriji kvalitete

- Učenici razmatraju odnose moći i suprotstavljene interese, npr. u lokalnoj zajednici, između različitih država ili između sadašnjih i budućih generacija...
- Učenici se potiču da promatraju stvari iz različitih perspektiva i razvijaju empatiju poistovjećujući se s drugima.
- Učenici se potiču da navedu argumente za različita gledišta.
- Učenici se potiču da traže primjere uspješnih i korisnih rješenja u drugim situacijama kako bi smislili nova rješenja i alternativne postupke.
-

6. Razjašnjavanje vrijednosti

Primjer

Rad s učenicima na području izgradnje sustava vrijednosti teži je učiteljima koji su predani ekologisti! Svjesna toga, grupa je učitelja razjašnjavanje stavova i pitanja vezanih uz sustav vrijednosti postavila u središte zajedničkog istraživanja. Misao vodilja, a ujedno izazov za njih same, bila je ideja: »postupaj prema vlastitim uvjerenjima, ali ostavi prostora i za tuđa uvjerenja«. Problem koji ih je potaknuo na djelovanje odnosio se na velik broj lovaca među roditeljima učenika i pitanje jednog učenika o tome nije li kontradiktorno i nedosljedno baviti se lovom i ubijati životinje, a istodobno se pozivati na ljubav prema prirodi.

Učitelji u početnoj fazi nisu izražavali vlastite stavove, nego su kontaktirali s lovačkim društvima, s upravom za zaštitu šuma i s lokalnom udrugom protivnika lova. Jednoga su starog lovca zamolili da ispriča što ga fascinira u lovu, a povijest tog kraja istražili su u svjetlu lovačke tradicije.

U tom procesu nametnula su se neka globalna pitanja, među kojima i pitanje bioraznolikosti i koliko je ona važna za evoluciju. Govorilo se o razlici između lova na ugrožene vrste i lova na životinje koje su prenapučile staništa koja im je čovjek ostavio.

Raspravljalo se o regionalnim, nacionalnim i međunarodnim zakonima. Učitelji su poticali raspravu, pomažući učenicima da razjasne vlastita stajališta i postave važna pitanja. Učenici su također iznijeli svoja mišljenja, ali o pitanju lova nisu bili jednoglasni.

Rezultati i pitanja koja su učenici postavili na kraju godine pokazala su duboko razumijevanje ne samo dileme lova nego i promjenljivih odnosa čovjeka i drugih živih bića u različitim razdobljima i različitim dijelovima svijeta.

Argumentacija

Vrijednosti su važan dio kulture kompleksnosti i razvijanja kritičkog razmišljanja. OOR se izričito temelji na vrijednostima i racionalnosti te šalje veoma važnu poruku: ako kao vrednotu prihvaćamo poštovanje različitosti ljudskih bića i djelujemo u skladu s tim, moramo također prihvatiti postojanje drugih i drugačijih vrednota.

Vrijednosti se ne mogu jednostavno prenijeti drugome, niti je lako promijeniti nečije već usvojene vrijednosti. Istraživanja pokazuju da kratkoročna promjena ponašanja ne korespondira s razvojem dugoročno orijentiranih vrijednosti. Da bismo mogli početi s preispitivanjem vrijednosti, prvo treba osvijestiti koje su vrijednosti ljudi usvajaju u svakodnevnom životu.

U našem društvu deklarirane vrijednosti često odstupaju od onih koje se manifestiraju u ponašanju, jer su isprepletene s interesima osobe koja je posrijedi. U mnogim slučajevima nečije mišljenje ili odluka utemeljena na vrijednostima prikazuje se kao činjenica ili nužan zaključak.

Uloga učitelja u procesu objašnjavanja vrijednosti i razvoja teška je: on s jedne strane mora objasniti i jasno izraziti svoje osobne vrijednosti, a s druge strane mora poštovati ono što učenici doživljavaju kao vrijednosti.

Razjašnjavanje vrijednosti – kriteriji kvalitete

- Učenici uče razlikovati znanje utemeljeno na činjenicama od mišljenja utemeljenog na vrijednostima te istražuju vrijednosti i interese u pozadini tih mišljenja.
- Učitelji potiču učenike da razjasne vlastite vrednote i raspravljaju o njima, što ih navodi na dublje promišljanje, uzajamno poštovanje i na razumijevanje tuđih vrednota.
- Učitelji ne nameću vlastite vrijednosti i mišljenja, što učenicima omogućuje da zauzmu vlastiti stav.
-

7. Učenje kroz aktivnosti

Primjer

Razred desetogodišnjaka dobio je zadatak da istraži problem »da li razborito biramo/rabimo ambalažu?« Projekt je proizašao iz zapažanja nekih učenika da recikliranje ambalaže nije uobičajeno u njihovom svakodnevnom životu. Na primjer, nekoliko je djece bilo veoma zabrinuto zbog toga što se ne recikliraju plastične boce tekućine za pranje vjetrobrana koje se prodaju na benzinskim postajama.

Prije nego što će se pozabaviti tim konkretnim problemom, učiteljica je željela općenito obuhvatiti problem pakiranja kako bi učenici bolje razumjeli pitanje. Učenici su istražili količinu i vrstu ambalaže u različitim mjesnim trgovinama, analizirali »životni ciklus« plastične ambalaže, posjetili tvrtke koje se bave recikliranjem plastike, »igrali uloge« kako bi razotkrili sukob interesa u području pakiranja i sastavili upitnik kako bi otkrili stavove mještana o tom pitanju.

Na temelju stečenih znanja i pitanja koja su se nametnula tijekom istraživanja učenici su odlučili pisati Agenciji za pakiranje proizvoda kako bi saznali više o pojedinim oznakama i naljepnicama, gradskoj upravi kako bi se raspitali o problemu odlaganja otpada te različitim proizvođačima koji su im mogli reći više o količini ambalaže za pojedine proizvode.

Kad su utvrdili različite argumente, stavove i činjenice o pakiranju, učenici su se okrenuli konkretnom problemu te su zajedno s učiteljicom odlučili pisati i naftnoj kompaniji od koje je cijeli projekt započeo. Opisali su svoje istraživanje i predložili recikliranje plastičnih boca. Iz naftne kompanije odgovorili su im da to smatraju dobrom idejom i da će na temelju njihovog istraživanja ozbiljno razmotriti mogućnost uspostave sustava recikliranja.

Argumentacija

Perspektiva aktivnosti podrazumijeva da učenici, u suradnji s učiteljem, odlučuju nešto poduzeti kako bi riješili neki problem vezan uz održivi razvoj ili djelovali u smjeru njegova rješavanja te da nakon toga razmišljaju o procesu aktivnosti. Aktivnost je dakle usmjerena na promjenu: promjenu u osobnom načinu života učenika i/ili promjenu njihovih lokalnih i globalnih životnih uvjeta.

Fundamentalni razlog za akciju jest to što sudjelovanje u autentičnim aktivnostima radi rješavanja nekog problema donosi dragocjenu pouku. Razmatrajući

dokaze, tražeći relevantne informacije, preispitujući valjanost izvora informacija, analizirajući pretpostavke, otkrivajući pristranosti, istražujući alternative te iznoseći vlastita stajališta i ideje o mogućnosti djelovanja, učenici bolje shvaćaju koji su mehanizmi, fenomeni i zapreke povezani s rješavanjem nekog ekološkog problema.

No osim toga »racionalnog« znanja postoji također metaznanje, koje učenici stječu time što se osobno uključuju u rješavanje problema u stvarnom svijetu. Tijekom tog procesa često se susreću s ljubaznim odraslim ljudima koji ih saslušaju i ozbiljno shvate. Zahvaljujući takvom pristupu učenici mogu steći povjerenje u osobno i zajedničko djelovanje te razumjeti koliko je važno nešto poduzeti.

Učenje kroz aktivnosti – kriteriji kvalitete

- Učenički angažman i aktivnosti imaju veliku edukativnu vrijednost i nisu samo način za rješavanje konkretnih problema.
- Učenici sudjeluju u odlučivanju o tome što će poduzeti da bi utjecali na neki problem i uče promišljajući svoja iskustva.
- Poučavanje se temelji na kreiranju autentičnih strategija aktivnosti, na mogućnostima koje odatle proizlaze te na iskustvu stečenom u stvarno provedenim aktivnostima.
- Aktivnosti učenika popraćene su razmišljanjem o mogućim lokalnim i globalnim učincima te usporedbom rizika i mogućnosti što ih sa sobom nose alternativne odluke.
-

8. Uključenost i sudjelovanje

Primjer

Učiteljica 8. razreda godinama je s učenicima radila na poticanju sudjelovanja jer je smatrala da je sudjelovanje preduvjet i temelj održivog razvoja. Učenici su od početka školovanja postupno razvijali vještine i sposobnosti zajedničkog djelovanja i dijeljenja odgovornosti.

Učiteljica je isprva nastojala namjerno stvoriti pogodnu atmosferu. Dopustila bi učenicima da sudjeluju u odabiru metoda učenja, a ona je odlučivala o izboru nastavnih tema.

S vremenom je učiteljica prepuštala učenicima sve više odgovornosti i ostavljala im sve veću mogućnost izbora, tako da su oni na kraju donosili gotovo sve odluke o nastavi i učenju, uključujući odluke o temama projekata, metodama rada, izboru akcija i načinu vrednovanja.

Važan aspekt tog nastojanja učiteljice da potakne učenike na sudjelovanje bio je način utvrđivanja pravila. Pravila su se donosila kroz dijalog i pregovaranje. Odnosi snaga bili su relativno transparentni, tako da su učenici znali kad imaju utjecaja, a kad ga nemaju.

Argumentacija

Ideja sudjelovanja usko je povezana s idealom demokracije. Sudjelovati znači biti dijelom nečega, dijeliti odgovornost i biti uključen u zajedničke aktivnosti – sve su to stvari koje pomažu u pripremi učenika za osnovnu strukturu društvenog života. Ipak, sudjelovanje nije nešto samorazumljivo i »prirodno« – ono ovisi o učenikovim vještinama i kompetencijama na određenom području, ali i o »vanjskim« uvjetima kao što su školska kultura, ozračje poučavanja, odabrane teme i kompetencije učitelja. Prema tome, glavni je izazov za učitelja da stvori prostor za sposobnost istinskog sudjelovanja učenika i da je poboljša. Slušanje tuđih i izražavanje vlastitih stajališta, preuzimanje odgovornosti i utjecanje na druge – to su stvari koje treba naučiti.

Sa stajališta učenja sudjelovanje ima važnu ulogu jer stavlja učenike u središte procesa učenja, omogućuje im da ovladaju tim procesom, motivira ih za diskusiju, traženje rješenja i djelovanje u društvenom kontekstu. Povrh toga, sudjelovanje učenika ključno je zato što se proces poučavanja i učenja odražava na njihov život i budućnost. Sudjelovanje međutim ne znači da učenici

trebaju odlučivati o svemu što je vezano uz projekt ili nastavu. Važno je omogućiti im sudjelovanje na najvišoj razini njihovih mogućnosti, ali učitelj je onaj koji je odgovoran za cjelokupnu kvalitetu učenja u zadanom vremenu.

Uključenost i sudjelovanje – kriteriji kvalitete

- Naglasak je na razvoju učeničkih vještina svrhovitog sudjelovanja i suradnje, kao što su uzajamno slušanje, izražavanje mišljenja i stajališta, preuzimanje odgovornosti i pokazivanje solidarnosti.
- Učenicima se pruža mogućnost sudjelovanja u procesu odlučivanja, u skladu s njihovim uzrastom i sposobnostima.
- Učenici stječu iskustvo u procesima demokratskog sudjelovanja.
-

9. Nastavni sadržaji (okvir predmeta)

Primjer

Četrnaestogodišnji učenici radili su na projektu o sukobu interesa vezanom uz iskorištavanje obližnjeg potoka. Istražujući kako uzgajivač riba i ribiči iskorištavaju potok, učenici su postavljali brojna pitanja, primjerice: kako funkcionira ribogojilište; kako ribogojilište utječe na kvalitetu vode; koje su najcjenjenije vrste riba; ima li ribič zakonsko pravo pecati gdje god hoće? Za uvod u istraživanje učenici su uzeli uzorke vode te biljnih i životinjskih vrsta i napravili dva identična akvarija. U jedan su akvarij dodali više hranjivih tvari. S vremenom se voda u njemu zamutila, a broj se vodenih organizama smanjio. Time su učenici stekli predodžbu o negativnom utjecaju ribogojilišta na kvalitetu vode u potoku.

Da bi stekli uvid u funkcioniranje ribogojilišta, učenici su napravili papirnati model ribogojilišta (u omjeru) na temelju matematičkih izračuna. Raspravljali su također o tehničkim pitanjima vezanima uz hranjenje ribe i obogaćivanje vode kisikom.

Kako bi taj problem istražili i s društvenog aspekta, učenici su se upoznali sa zakonima koji reguliraju poslovanje ribogojilišta i ribolov.

Potom su obavili razgovor s uzgajivačem riba i s jednim ribičem, služeći se dotad stečenim znanjem kako bi utvrdili i analizirali argumente i mišljenja glavnih suprotstavljenih strana. Transkript razgovora unijeli su u računalo, drugi su učenici redigirali i lektorirali tekst, a iz toga je poslije nastao cjelovit izvještaj.

Učiteljeva je zamisao bila da iskoristi pojmove iz biologije, kemije, geografije, matematike i društvenih predmeta (hranjive tvari, metabolizam, razgradnja, omjer, oksidacija, dozvola, interesi, sukobi, ograničenja, vrednote itd.). Učenici su na kraju ustanovili kako im je znanje stečeno pri realizaciji projekta pomoglo da bolje razumiju problem, ojačaju argumente i prošire pojmove koji se tiču tog problema i s njim povezanog sukoba interesa.

Argumentacija

Predmeti iz nastavnog programa mogu mnogo ponuditi OOR-u. Međutim, problemima održivog razvoja rijetko se kada može baviti samo jedan predmet u nastavnom programu. Uključit ćemo onaj predmet koji u kombinaciji s dru-

gima može pomoći u potrazi za odgovorima na pitanja vezana uz odabrani problem. Prirodne i društvene znanosti ne uključujemo u taj proces zbog njih samih, nego se modeli i koncepti izvedeni iz njih koriste kao sredstvo pomoću kojega će učenici razumjeti kompleksnost problema na kojemu se radi.

Problem možemo zamisliti kao teritorij, a pojedine predmete kao različite vrste zemljovida (politički, klimatski, geološki itd.) korisne za razumijevanje i planiranje aktivnosti. Koje »zemljovide« trebamo, ovisit će o tome što želimo promijeniti. Nije potrebno koristiti sve moguće zemljovide, već je važno iskoristiti njihove mogućnosti te razumjeti proces pojednostavljivanja kompleksnosti, a da se pritom zemljovid ne pobrka sa samim teritorijem.

Rad s problemima i pitanjima vezanima uz održivi razvoj nadilazi okvire pojedinih predmeta. Naglasak je na jačanju veza (suodnosa) među predmetima i njihovim različitim pristupima istom problemu, a da se pri tome sam problem ne fragmentira.

OOR bi također trebao poduprijeti učenje unutar tradicionalnih predmeta nudeći primjere i perspektive koji će ih aktualizirati i dati im dimenziju inovativnosti. Školama postaje izazov istražiti do koje je mjere moguće koristiti OOR kako bi se pojačao efekt učenja i uvećao značaj onoga što se uči unutar tradicionalnih predmeta. Problemski orijentirano poučavanje, autentičnost tema i interdisciplinarni pristup u radu na pitanjima održivog razvoja mogu proširiti i kvalitetom obogatiti često izolirane, akademski i teorijski orijentirane nastavne programe tradicionalnih predmeta.

Nastavni sadržaji (okvir predmeta) – kriteriji kvalitete

- Poučavanje polazi od konkretnih problema i pitanja, a nastavno je gradivo svrsishodno i relevantno za razumijevanje složenosti pitanja.
- Teorije i koncepti znanstvenih disciplina (predmetni sadržaji) koriste se za racionaliziranje često naivnog i nekritičkog iskustvenog znanja.
- Učitelji u OOR-u nalaze ideje i perspektive za aktualno i inovativno poučavanje u okviru tradicionalnih predmeta.
-

10. Školska politika i planiranje

Primjer

Ravnatelj je sazvaio nastavničko vijeće, nadahnut novim desetljećem posvećenim odgoju i obrazovanju za održivi razvoj. Na sastanak je pozvao i predstavnike roditelja te nekoliko ključnih osoba iz lokalne zajednice. Sudionike je unaprijed obavijestio o svemu što je o desetljeću OOR-a primio u pismenom obliku i što je doznao na internetu. U pozivu je nagovijestio da tu inicijativu smatra zanimljivom, ali da nije siguran bi li se škola trebala posebno posvetiti održivom razvoju.

Na sastanku su sve grupe pozvane da iznesu argumente za i protiv koncentriranih aktivnosti u području održivog razvoja. Nije donesena konačna odluka, ali formirale su se radne grupe koje su trebale detaljnije istražiti pojedina otvorena pitanja kako bi se odluka mogla donijeti na idućem sastanku. Važno je bilo prosuditi koliko bi iskustva iz dosadašnjih aktivnosti i projekata mogla biti korisna u tom novom kontekstu. Nadalje je trebalo procijeniti kako će usredotočenje na održivi razvoj utjecati na znanja što ih učenici trebaju steći iz temeljnih predmeta i napokon kako će se to odraziti na završne ispite. Roditelji i partneri iz lokalne zajednice pozvani su da iznesu svoja mišljenja i naведу svoje interese.

Na drugom su sastanku sve radne grupe izvijestile o svojim saznanjima te se razvila rasprava. Zaključeno je da se škola treba baviti edukacijom za održivi razvoj, ali su svi također izrazili nesigurnost u pogledu daljnjih koraka. Mnogi su naglasili da tu sljedeću fazu valja shvatiti kao fazu istraživanja i učenja, te da ne treba očekivati brz napredak i uspjeh. Dogovoreno je da se sastavi popis kriterija kvalitete za rad škole na OOR-u, a da se postojeći popis uzme kao polazište. Na sastanku je utvrđen određen broj sitnijih koraka, koji će uključiti sve zaposlenike.

Argumentacija

Školska politika ima vanjsku i unutarnju funkciju, a OOR može podržati obje. S vanjskog stajališta škola koja se usredotoči na OOR može profitirati od takvog profila koji je jasno usmjeren na budućnost. S unutarnjeg stajališta zajedničko usredotočenje na to da OOR postane glavni motiv za promišljanje i inovaciju može pomoći školi da se razvije u dinamičnu »organizaciju koja uči«. Sama narav OOR-a podrazumijeva atmosferu razmjene ideja i razmišljanja koji se temelje na željama i vizijama budućnosti. Na taj način može se odvra-

titi pozornost od dnevne rutine i trivijalnih zadataka te se mogu angažirati svi dionici škole, pod pretpostavkom da školska uprava razumije taj potencijal. U svakoj će školi ključnu ulogu imati ravnatelj, koji bi trebao pomoći da se oslobodi energija i ostvari potencijal učenika i učitelja. Prilikom planiranja nužno je postići dogovor o tome u kojem se smjeru želi ići, a male korake u pravom smjeru mnogo je lakše ostvariti nego brojne promjene u prekratkome vremenu.

U školama koje dobro funkcioniraju kompetencija škole mnogo je više od zbroya individualnih kompetencija. Kao što je rečeno u uvodu, školsku kulturu možemo shvatiti kao izraz školskog »kolektivnog pamćenja«, to jest možemo reći da se nova iskustva, razmišljanja, inovacije i ostalo ugrađuju u školsku kulturu, mijenjajući način na koji ljudi komuniciraju, raspravljaju i djeluju. Obveza je školskog ravnatelja da olakša te procese, ali bi cilj, zadaće i organizaciju aktivnosti trebali razraditi svi članovi škole kao zajedničku viziju.

Školska politika i planiranje – kriteriji kvalitete

- Škola uključuje OOR u svoju misiju (opredjeljenje) i godišnji plan rada.
- Vodstvo škole potiče učitelje da primjenom »pogleda u budućnost« dugoročno planiraju OOR.
- Škola određuje vrijeme kada će se učenici posvetiti pitanjima održivog razvoja i vrijeme kada će učitelji promišljati i pretresati teme s područja OOR-a kojima se škola bavi.
- Škola razvija postupak kojim će zadovoljiti potrebe učitelja za daljnjim obrazovanjem na polju OOR-a.
-

11. Školsko ozračje

Primjer

Škola u jednome malom gradu karakteristična je po tome što učenicima nudi nešto drugačiji nastavni plan: projektni rad na pitanjima održivog razvoja centralna je tema u svim razredima. Učitelji vjeruju da »uživanje u nastavi« i »priprema za budućnost« mogu ići ruku pod ruku te da učenicima bolje odgovara konstruktivno, nekompetitivno ozračje koje nudi mnoge izazove.

Školsko vodstvo nastoji pravedno raspodijeliti zaduženja i odgovornosti među nastavnicima: neki vode razredne projekte, drugi su zaduženi za suradnju s drugim školama, integriranje hendikepiranih učenika ili komunikaciju s lokalnom zajednicom ili prosvjetnim vlastima.

Roditelji i lokalna zajednica upućeni su u školske aktivnosti i vrlo su ponosni na svoju školu. Formirana je udruga roditelja i građana koja djeluje kao potpora školi. Aktivnosti udruge planiraju se zajedno sa školskim aktivnostima kako bi se s roditeljima i zainteresiranim građanima raspravile teme koje će učenici istraživati tijekom godine.

Svaka je godina nov izazov, a rujan je posvećen planiranju projekta za tu godinu te razvijanju i jačanju odnosa povjerenja u školskoj zajednici.

Posebna se briga posvećuje dobrodošlici novim članovima (učiteljima, učenicima, roditeljima, osoblju), tako što se organiziraju zajedničke aktivnosti za različite dobne skupine, tutorstvo među učenicima i posebne aktivnosti za zainteresirane roditelje.

Sve su zainteresirane strane zastupljene u školskom vijeću, ali namjera je škole da organizira širu raspravu o glavnim problemima i odlukama koje treba donijeti prije nego što vijeće išta zaključi.

Argumentacija

Pojam školskog ozračja teško je definirati, ali on je poznat svakom učitelju i učeniku. Školsko ozračje proizvod je odnosa između učenika, učitelja, osoblja i uprave, roditelja i zajednice te ujedno snažno djeluje na te odnose. Svaka od tih grupa drugačije doživljava školsko ozračje, ali taj se doživljaj može razlikovati i unutar pojedinih grupa. Jak osjećaj identiteta, ponos koji proizlazi iz osjećaja pripadnosti – a istodobno i osjećaj da dvojbe i kritike nisu samo do-

puštene nego i dobrodošle – mnogima mogu biti glavne komponente pozitivnoga školskog ozračja.

OOR može pozitivno utjecati na školsko ozračje, a sudjelovanje, kritičko razmišljanje, razjašnjavanje vrijednosti, stvarno djelovanje i prihvaćanje kompleksnosti najbolje se mogu usvojiti u školi, gdje je sve to uobičajena karakteristika školskog rada.

Za OOR je također bitno da svi članovi školske zajednice budu svjesni svoje misije i svojega doprinosa. Osoblje i zaposlenici u kantini jednako su važni kao učitelji ili roditelji kako bi u svakodnevnoj praksi vladalo međusobno poštovanje, briga za školske resurse, povjerenje u pravila demokracije i zadovoljstvo okruženjem u kojemu se živi i uči.

Školsko ozračje – kriteriji kvalitete

- Svatko osjeća da može pridonijeti inovativnim idejama i prijedlozima bez ustručavanja (straha). Vodstvo škole ima posebno važnu ulogu u omogućavanju takvog ozračja.
- Škola je kao arena u kojoj svi sudionici poštuju načela demokracije i aktivnog sudjelovanja i svi su, na različitim razinama, uključeni u proces odlučivanja.
- Cijela školska zajednica, posebice roditelji, obaviještena je o važnosti OOR-a za opće znanje učenika i uključena je u razvoj škole.
-

12. Upravljanje školom

Primjer

Kao članovi povjerenstva koje svake godine ocjenjuje rad škola, posjetili smo jednu relativno veliku školu u provinciji. Ravnatelj nas je lijepo primio i ponosno nam pokazao prekrasan okoliš škole, s mnogo stabala, cvjetnih gredica i ukrasnih grmova oko malih travnatih površina. Ima mnogo mjesta gdje učenici mogu sjediti na otvorenome, učiti ili se odmarati. Većina stabala označena je pločicom na kojoj je ispisan pučki i latinski naziv vrste. Jedan dio vrta zasađen je začinskim biljem i ljekovitim travama.

Dok sjedimo i razgovaramo o tome kako je sve to bilo moguće urediti zahvaljujući školskom projektu koji je dobio sredstva na natječaju fonda za unapređivanje škola, počinje odmor. Učenici jednog razreda izlaze noseći vrećice s užinom. Jednoj djevojčici, koja je za užinu imala i porciju riže, ta riža ispadne i prospe se po tlu. Ona smjesta otrči do školske zgrade, začas se vrati s metlom i lopaticom, pokupi rižu i sve odnese natrag u zgradu. Prije nego što je cijeli razred ušao u zgradu blagovaonice, ona im se već ponovno pridružila. Kad smo to komentirali, ravnatelj je odgovorio: »Da, naučili su što treba činiti!«

Na naše pitanje o tome koliko su učenici bili uključeni u uređivanje školskog okoliša, ravnatelj je odgovorio da su pomogli posaditi stabla. Ispostavilo se da su sudjelovali samo kao pomoćna radna snaga, ali ravnatelj je brzo uočio da bi se učenici mogli uključiti mnogo bolje i kvalitetnije. »Dajte mi još godinu dana«, rekao je na kraju taj poduzetni ravnatelj.

Argumentacija

Na prvi pogled kriteriji kvalitete u području upravljanja školom mogu se odnositi na čist i uredan školski prostor, dobro održavane školske zgrade, štednju električne energije i vode te na recikliranje otpada. No ako bolje promislimo, vidjet ćemo da sve ovisi o tome koliko te »pohvalne« stvari pomažu učenicima da se opredijele za načela održivog razvoja u svojem budućem životu. Iz te perspektive uključivanje učenika u aktivnosti upravljanja školom ima prije svega odgojno-obrazovnu vrijednost, a manje je važno to što se zahvaljujući njihovom trudu može, primjerice, uštedjeti energija ili smanjiti količina otpada u školi. Ti se kriteriji kvalitete stoga trebaju blisko povezati s područjima koja se bave procesom poučavanja i učenja.

U tipičnoj školi poučavanje/učenje odvojeno je od upravljanja školom. Odluke vezane uz upravljanje školom donose se bez sudjelovanja učenika, unatoč tome što se način upravljanja itekako odražava na njihov život u školi.

Učitelji se možda trude da pomognu učenicima da se kao odgovorni sudionici uključe u nastavu, a školskoj upravi na području održivog razvoja. Ali ako se školom uvijek upravlja odozgo, onda će školska uprava djelovati kao »skriveni kurikulum« koji djeluje protiv onoga što učitelji pokušavaju postići. Umjesto da se učenici tretiraju kao oni kojima treba upravljati, više bi pomoglo da se poboljša istinsko dioništvo i sudjelovanje školske uprave kako bi upravljačke djelatnosti ujedno postale aktivnosti učenja.

Područja na kojima se to može ostvariti uglavnom su vezana uz održivi razvoj: od gospodarenja prirodnim resursima (voda, energija, materijali, biološka raznolikost) do smanjenja uporabe kemikalija i opasnih tvari; od recikliranja otpada do osiguravanja sigurnog prijevoza za učenike; od brige za zdravu prehranu do skrbi za prirodni okoliš škole i za školsko dvorište. Model primjerenog života jest povezivanje životnih navika s poštivanjem tuđih želja i potreba te pomaganje drugima da postanu zbiljski sudionici u promjeni. Takav će napor imati neizravan pozitivan utjecaj na učenike, koji se na taj način izravno uključe u rješavanje stvarnih, životnih problema održivog razvoja.

Upravljanje školom – kriteriji kvalitete

- Škola redovito procjenjuje svoje potrebe u smislu održivosti, što uključuje učenike, nastavnike i osoblje.
- Škola svake godine donosi zaključak o tome koji su novi izazovi i što treba poduzeti kako bi se unaprijedilo upravljanje školom.
- Škola nastoji biti primjer pažljivog upravljanja resursima, a dokazi o njezinim postignućima predaju se školskoj i lokalnoj zajednici.
-

13. Procjene OOR-inicijativa na razini škole

Primjer

Nakon dvije godine rada usmjerenog na odgoj i obrazovanje za održivi razvoj, nastavnici jedne osnovne škole zatražili su da se razmotre zadani ciljevi i metode poučavanja jer se pokazalo da učenici doživljavaju OOR samo kao još jednu obavezu i da nemaju posebnog interesa ni želje za uključivanjem u ponuđene aktivnosti. Nastavnicima je bilo veoma stalo da razumiju razloge za to, pa su organizirali sastanak s ljudima koji rade na polju OOR-a.

Kao prvi korak, učitelji su trebali usmjeriti razmišljanje prema budućnosti, a ne prema prošlosti. Što zapravo žele postići? Koji su najvažniji dugoročni ciljevi njihova poučavanja za održivi razvoj? Na temelju tih ciljeva počeli su razmišljati o metodama i sadržajima koje mogu iskoristiti kako bi se oni i ostvarili.

U tom procesu ustanovili su da je njihov način poučavanja bio više usmjeren na prenošenje znanja, a manje na poticanje kritičkog razmišljanja i mašte učenika. To je u učenikâ izazvalo frustraciju, jer od njih se očekivalo da se suoče s problemima koji su suviše krupni i suviše udaljeni od njihova svakodnevnog života.

Nastavnici su odlučili preispitati metode poučavanja i potražiti nov pristup. Složili su se o općim kriterijima kojima bi se trebali rukovoditi u svim budućim aktivnostima, inicijativama i projektima. Ti su kriteriji bili donekle apstraktni, pa su odlučili da će se redovito sastajati kako bi prezentirali i usporedili praktične primjere koji će poslužiti za opis svakog kriterija.

Prvi praktičan primjer odnosio se na kriterij »sudjelovanja«, što ih je navelo da odmah uoče propust: sastavili su popis kriterija, a nisu uključili učenike i roditelje! Dogovorili su inicijative koje će omogućiti da se i učenici i roditelji uključe u planiranje bolje škole, okrenute budućnosti, rukovođene idejom održivog razvoja.

Taj je proces dugo trajao, ali je na kraju godine donesen novi popis kriterija koji su opisivali pristup poučavanju, vrste aktivnosti, ulogu škole u zajednici s ciljem pomaka prema OOR-u. Kriteriji su bili konkretni, ispisani na nekoj vrsti »školske povelje za OOR«, a školsko vijeće ih je odobrilo. Jedan od kriterija odnosio se na aktivno sudjelovanje u prikupljanju podataka relevantnih za

inovaciju i razvoj, a o tim će podacima zatim zajednički raspravljati učenici, nastavnici i osoblje škole.

Argumentacija

Ne postoji recept za održivi razvoj, pa tako ni za obrazovanje za održivi razvoj. Razmišljanje o aktivnostima, samoprocjena i daljnje istraživanje pristupi su koji mogu pomoći pri razvoju škole u smjeru održivog razvoja. Razmišljanju i istraživanju treba posvetiti vremena, treba jasno definirati pitanja, prikupiti podatke, interpretirati ih i raspraviti, uzeti u obzir različite perspektive. Prvi je korak prikupljanje dokumentacije o poduzetim aktivnostima i o procesu poučavanja. Zatim treba definirati razinu kvalitete koju škola želi postići i kriterije kvalitete koji bi mogli poslužiti za procjenu rezultata. Rasprava o kriterijima kvalitete, otvorena za učenike, roditelje, osoblje i lokalnu zajednicu, put je prema zajedničkom shvaćanju »filozofije OOR-a« za koju se škola opredijelila i kulture sudjelovanja.

Rasprava se ne bi trebala zaustaviti samo na kriterijima, već sve zainteresirane strane treba uključiti u tumačenje prikupljenih podataka, a potom i u vrednovanje dobivenih rezultata. Nije se lako s kratkoročnih i vidljivih rezultata preorijentirati na srednjoročne i dugoročne odgojno-obrazovne rezultate koji se tiču vrijednosti i kritičkog razmišljanja, a ne samo ponašanja. Ipak, taj se zaokret može potaknuti i olakšati ako se kriteriji razjasne, a poduzete se aktivnosti redovito razmatraju i procjenjuju.

Procjene OOR-inicijativa na razini škole – kriteriji kvalitete

- Škola određuje vrijeme u kojem će nastavnici razmotriti i istražiti probleme vezane uz OOR.
- Škola objašnjava i razvija kriterije kvalitete za OOR prema vlastitoj viziji te ih koristi za internu procjenu.
- Škola utvrđuje kako će dostignuća OOR-a i rezultate postignute prevladavanjem zapreka iskoristiti na dobrobit cijele škole, uključujući i učitelje koji nisu sudjelovali u OOR-inicijativama.
-

14. Suradnja s lokalnom zajednicom

Primjer

Nastavnici jedne tehničke srednje škole tražili su mogućnost za pravo iskustveno učenje na području održivog razvoja u okviru lokalne zajednice. Njihov se grad nalazi u blizini jezera, a posljednjih pet godina posebna se pozornost posvećuje problemu onečišćenja vode.

U školi su odlučili praktični dio nastave iz prirodnih predmeta (kemije, biologije i fizike) preusmjeriti na istraživanje jezera. Ponudili su partnerstvo lokalnim vlastima za zaštitu okoliša, predloživši da škola obavlja dio analize i nadzora kvalitete vode. Usto su učenici u okviru društvenih predmeta istraživali ostale aspekte tog problema, tražeći mišljenje stanovnika o zagađenosti jezera te o mjerama ograničenja i porezima što ih je nametnula gradska uprava.

Na kraju školske godine javno su izloženi svi prikupljeni podaci i prijedlozi građana za poboljšanje kvalitete vode u jezeru, ali i u okolnim rijekama. Nakon tog izlaganja i druge su se škole (nekoliko osnovnih, srednjih te jedna umjetnička škola) poželjele uključiti u tu akciju.

Gradska je uprava s tehničkom školom potpisala trogodišnji ugovor o praćenju stanja jezera i financirala kampanju za zaštitu voda. Cilj kampanje bit će građanstvo, a organizirat će je i voditi mreža škola.

Argumentacija

Jedna je od osnovnih ideja OOR-a biti lokalno relevantan i izgraditi »znanje utemeljeno na lokalnoj situaciji«. Na taj način škole više nisu institucije odvojene od stvarnog svijeta koje se zalažu za apstraktno opće znanje, nego postaju institucije aktivne u društvu i prepoznate kao važni sudionici u razvoju zajednice.

Prvi je korak iskoristiti obilježja i probleme zajednice kao temelj za terenski rad i aktivno učenje. Škola bi se zatim trebala predstaviti kao važan faktor u planiranju održivog razvoja na razini lokalne zajednice te školski prostor i resurse ponuditi kao mjesto za učenje i djelovanje u smjeru održivog razvoja. U tom procesu škole postaju »društveni centri« otvorenih vrata i izvor stručnosti koji dijeli odgovornost s drugim tijelima zajednice. Učitelji i učenici postaju vidljivi i prepoznati, s tim da učenici počinju vježbati svoju buduću ulogu aktivnih građana.

Suradnja s lokalnom zajednicom – kriteriji kvalitete

- Škola uključuje lokalnu zajednicu u svoje djelovanje i doživljava je kao resurs svrhovitog poučavanja.
- Škola koristi zajednicu kao arenu za stvarno djelovanje.
- Škola omogućuje lokalnoj zajednici da joj se obrati pitanjima koja treba riješiti i preuzima ulogu »društvenog centra«.
-

15. Umrežavanje i partnerstvo

Primjer

Lokalne su vlasti željele uklopiti svojih 50 škola u cjelovit sustav u kojemu bi istaknuta uloga pripala umrežavanju, partnerstvu i suradnji s učiteljskim fakultetom. Za početak je pokrenut program stručnog usavršavanja u koji su uključena po dva nastavnika iz svake škole, s ciljem da nadahnu svoje kolege, budu im vodstvo i »kritički prijatelji«.

Uz potporu lokalnih vlasti ta je grupa kritičkih prijatelja i predstavnika fakulteta trebala pokrenuti i olakšati suradnju među školama.

Škole su se povezale u partnerstvo na temelju zemljopisnog položaja ili zajedničkog interesa vezanog uz neko područje održivog razvoja. Partnerstvo je uspostavljeno na svim razinama: između ravnatelja, učitelja i učenika. Jedna je škola bila posebno zainteresirana za uključivanje odgoja i obrazovanja za održivi razvoj u svoj kurikulum i trebala je podršku. Zahvaljujući umreženosti pronašla je partnera u školi koja je već imala iskustva s tim, a kritički su prijatelji odigrali važnu ulogu u razmjeni informacija i konkretnih iskustava.

Druga grupa škola nalazila se na močvarnom području na kojemu je trebalo biti obnovljeno nekadašnje jezero. Te su škole željele razviti programe odgoja i obrazovanja za održivi razvoj utemeljene na sukobljenim interesima u vezi s planiranom obnovom. Kritički su prijatelji zajedničkim snagama organizirali kontakt s ključnim lokalnim akterima koji su bili zainteresirani za problem i raspolagali odgovarajućim znanjima s tog područja: s vlasnicima zemljišta, gradskom upravom, ustanovama i organizacijama za zaštitu prirode itd. Ti su kontakti rezultirali trajnim partnerstvom jedne od škola s organizacijom za zaštitu prirode.

Argumentacija

Ključni aspekt umrežavanja i partnerstva stalan je i sustavan razvoj te razmjene iskustava i informacija važnih za OOR. Umrežavanje i partnerstvo može se ostvariti na nekoliko razina: na razini umrežavanja susjednih škola, škola i nevladinih udruga ili vladinih ustanova aktivnih u obrazovnom razvoju na području OOR-a (sveučilišta, centara ili udruga s iskustvom u stručnom usavršavanju učitelja) ili pak na razini umrežavanja s međunarodnim partnerima.

Na školskoj su razini i učenici i učitelji aktivni u procesu stvaranja i održavanja mreža i partnerstva. Umrežavanjem škole obogaćuju proces poučavanja i učenja iskustvima drugih obrazovnih ustanova, a istodobno potiču i promoviraju mreže i partnerstva u kojima stječu i prenose svoja iskustva. Umrežavanje stoga ima dinamičan karakter, time što osposobljava sve partnere i uspostavlja sinergiju partnerstva.

Izazov je za državne i regionalne vlasti osigurati financijska sredstva i okvire koji će školama omogućiti uspostavljanje i održavanje mreža i partnerstva.

Umrežavanje i partnerstvo – kriteriji kvalitete

- Škola surađuje s drugim školama kako bi razvijala, razmjenjivala i uspoređivala ideje i informacije relevantne za OOR.
- Škola je dio lokalnih, nacionalnih i međunarodnih mreža relevantnih za OOR u kojima se učenici potiču na preuzimanje inicijative.
- Škola traži suradnju s ustanovama koje su aktivne u razvoju obrazovanja na području OOR-a.
-

Zahvala

Ova je publikacija nadahnutu nacionalnim izvješćima o »razvoju obrazovanja za okoliš« koja je podnijelo 13 zemalja članica mreža ENSI i SEED. Na ovom mjestu želimo zahvaliti autorima tih nacionalnih izvješća:

Syd Smith, Australija; Willy Sleurs, Flamanska zajednica Belgije; Reiner Mathar, Njemačka; Søren Breiting i Finn Mogensen, Danska; Lea Houtsoonen, Finska, Eugenia Flogaitis, Georgia Liarakou i Maria Daskolia, Grčka; Michela Mayer, Italija; Sun-Kyung Lee, Koreja; Astrid Sandå, Norveška; Günther Pfaffenwimmer, Austrija; Mariona Espinet, Mercè Guilera, Rosa Tarin i Rosa M. Pujol, Španjolska – Katalonija; Evalotta Nyander, Švedska; Nikolett Szepläki i Attila Varga, Mađarska.

Brojni su značajni pedagozi i odgajatelji preuzeli ulogu kritičkih prijatelja i komentirali prve verzije našeg koncepta, za što im srdačno zahvaljujemo. To su:

Roy Ballentyne, Australija; Daniella Tilbury, Australija; William Scott, Velika Britanija; Stephen Sterling, Velika Britanija; Justin Dillon, Velika Britanija; Paul Hart, Kanada; Bob Jickling, Kanada; Kiersten Nielsen, Danska; Keld Nørgaard, Danska; Karsten Schnack, Danska; Elisabetta Falchetti, Italija; Serena Recagno, Italija; Günther Pfaffenwimmer, Austrija; Peter Posch, Austrija; Franz Rauch, Austrija; Theresa Franquesa, Španjolska; Merè Junyent Pubill, Španjolska; Johan Ohman, Švedska; Attila Varga, Mađarska.

Popis preporučene literature

Benedict, Faye (Ed.) (2000) From the Pilot to the Mainstream – Generalisation of good practise in Environmental Education, ENSI International Conference, Oslo

Elliott, John & Stephen Sterling (Eds.) (1996) Education for sustainability. Earthscan Publications, London.

Kyburz-Graber, Regula; Posch, Peter & Peter, Ursula (Eds.) (2003): Interdisciplinary Challenges in Teacher Education – Interdisciplinary and Environmental Education. Innsbruck / Wien: Studienverlag.

Mogensen, Finn & Mayer Michela (2005) A Comparative Study on Ecoschool Development Process, ENSI/SEED, Wien.

Morin, Edgar (1999) Les sept savoirs nécessaires à l'éducation du future, UNESCO, Paris

OECD (1997) Sustainable Development. OECD Policy approaches for the 21st Century, OECD, Paris.

OECD (2003) Beyond bureaucracy. Networks of innovations for Schools and Systems, OECD Forum on schooling for tomorrow.

Scott, William & Gough, Stephen (Eds.) (2003) Key issues in sustainable development and learning: a critical review; London: Routhledge Falmer.

Scott, William & Gough, Stephen (2003) Sustainable Development and Learning, Framing the issues, Routeledge Falmer.

Thomas, Pamela and Sharon Bessell (Eds.) (1999) Education for sustainable Development: Getting it Right. Development Studies Network. Canberra.

Tilbury, Daniella; Stevenson, Robert; Fien, John & Schreuder, Danie (2002): Education and Sustainability. Responding to the global change, IUCN Commission on Education and Communication.

Tilbury, Daniella & Wortman, David (2004) Engaging People in Sustainability, IUCN Commission on Education and Communication, Gland.

UNESCO (1997) Educating for a sustainable future: A Transdisciplinary Vision for Concerted Action, Report on the International Conference: Education and Public awareness for Sustainability, Thessaloniki, Grčka.

UNESCO (1997) Nuevas propuestas para la acción, Santiago de Compostela, 15-24 noviembre 2000, Xunta de Galicia, Conselleria de Medio Ambiente.

UNESCO (2002) Education for Sustainability. From Rio to Johannesburg: Lessons learnt from a decade of commitment.

UNESCO (2004) United Nations Decade of Education for Sustainable Development. Draft Implementation Scheme, <http://portal.unesco.org/education/en/>

Prostor za vaše bilješke:

Ova publikacija važno je štivo za škole koje se žele angažirati na području obrazovanja za održivi razvoj (OOR). Ona prikazuje na koji način OOR kao težište rada neke škole može potaknuti školski razvoj za učenike, nastavnike, ravnatelje i širu zajednicu. Ovom brošurou želimo ponuditi solidnu osnovu školama koje počinju uvoditi OOR u svoj rad, a iskusne ekološke škole odnosno škole koje se tematski bave OOR-om poduprijeti u razvoju njihove kvalitete.

Popis kriterija kvalitete za OOR koji brošura sadrži namijenjen je osobama iz školske uprave, nastavnicima, ravnateljima, roditeljima i pripravnicima kako bi potaknuo raspravu i uvođenje inovacija.

